

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Петричко М.М., Лінтур І.В.
Мукачівський державний університет

Досліджено теоретичні питання функціонування видатків державного бюджету. Проаналізовано структуру видатків державного бюджету за відомчою класифікацією. Визначено переваги та недоліки діючої системи функціонування видатків державного бюджету України. Розглянуто причини неефективного використання бюджетних ресурсів. Обґрунтовано ключові напрямки удосконалення системи видатків державного бюджету в сучасних умовах.

Ключові слова: бюджет, державний бюджет, видатки, класифікація, програмно-цільовий метод.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринкових реформуваль в Україні виникає потреба у забезпеченні ефективного механізму реалізації розподілу бюджетних ресурсів шляхом упровадження дієвих важелів запобігання кризовим явищам та посилення стійкості національної економіки. Необхідність вдосконалення і перебудови базових економічних механізмів, а саме потреба у переосмисленні традиційно сформованих підходів до визначення цілей, завдань, принципів і механізму реалізації розподілу бюджетних видатків та детальному вивченні їх економічної сутності. Отже, важливим інструментом впливу на економічні та соціальні процеси в державі є державні видатки які мають стати основою соціально-економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки проблеми формування видаткової частини бюджету почали перебувати у центрі уваги науковців і органів державного управління. Мають місце численні науково-практичні дискусії щодо докорінного обґрунтування розподілу державних видатків, розробки ефективної методики спрямування бюджетних видатків на стабілізацію економіки та розвиток соціальної сфери. Проблематиці оптимального використання державних ресурсів присвячено багато наукових праць. Цю проблему в аспекті підвищення ефективності бюджетної політики розглянуто Єромшенком М.М., Ярошенком Ф.О. Визначенню критеріїв результативності бюджетних програм та ефективності фінансового контролю з позиції оцінки ефективності видатків бюджету присвячені дослідження Павлюка К.К. Управління бюджетними видатками в контексті бюджетування розглядається в роботах Федосова В.М.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас у сучасній вітчизняній фінансовій науці небагато фундаментальних наукових досліджень, присвячених теоретико-методологічним засадам реалізації державної політики щодо ефективного розподілу бюджетних видатків та їх пріоритетів в умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні, тому дане питання потребує подальшого розгляду.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження бюджетних видатків України у сучасних умовах, виявлення причин неефективного розподілу бюджетних коштів та окреслення шляхів покращення ефективності використання видатків державного бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видатки державного бюджету – це витрати держави на загальнодержавному рівні, які необхідні для виконання державою її функцій і виражають економічні відносини, на основі котрих здійснюється використання централізованих коштів за напрямками, визначеними законом [1].

Щоб здійснювати свої функції, державі потрібні фінансові ресурси. Для цього вона акумулює, а далі перерозподіляє значну частину вартості валового національного продукту в грошовій формі. Державні видатки в усіх розвинутих країнах швидко збільшуються, перевищуючи темпи зростання національного продукту. Цей процес, зумовлений розширенням і ускладненням державних функцій, свідчить про те, що значна частина національного продукту примусово вилучається і перерозподіляється державою, що місце державних видатків у сукупному споживанні стає дедалі вагомішим. При цьому чим більші масштаби перерозподілу сукупної вартості, тим сильніший вплив держави на виробництво і обмін національного продукту [2].

Слід розрізняти поняття «видатки як фінансова категорія» та «видатки як економічна», які є складовими категоріально-понятійного апарату фінансової науки. Як фінансова категорія видатки бюджету відображають економічні відносини між державою, юридичними та фізичними особами з приводу використання коштів державного централізованого фонду для виконання функцій держави на всіх рівнях адміністративного управління. Викладене вище, є найбільш поширеним трактуванням видатків бюджету в економічній літературі [2].

Державні видатки, як економічна категорія, є грошовими відносинами з приводу розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування загальнодержавних потреб соціально-економічного розвитку.

Відповідно до термінології Бюджетного кодексу України [3], під видатками державного бюджету слід розуміти кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених законом про державний бюджет на відповідний бюджетний період, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Згідно Бюджетного кодексу України [3] розрізняють наступну класифікацію:

- 1) бюджетними програмами (програмна класифікація видатків у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);
- 2) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків);
- 3) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки бюджету (функціональна класифікація видатків).

4) видатки бюджету класифікуються за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна класифікація видатків бюджету – поточні та капітальні).

Впродовж 2011 – 2013 років найбільшу питому вагу в структурі видатків роки (табл. 1) бюджету

займають видатки Міністерства фінансів України, це відповідно 37,4% – у 2011, 40,8% – у 2012 і 32,7% – у 2013 роках. Загальною тенденцією є те, що більше чверті загальної суми з цих видатків займають міжбюджетні трансферти.

Про значний рівень соціалізації бюджету ми можемо говорити на підставі аналізу частки бюджетних витрат на соціальне забезпечення та соціальний захист, яка за період дослідження займає в середньому 18,2%, а саме:

- 2011 рік – 62 800,2 млн. грн. (18,6%);
- 2012 рік – 53 872,4 млн. грн. (14,9%);
- 2013 рік – 88 639,2 млн. грн. (21,1%).

Слід зазначити, що у 2013 році видатки на соціальну сферу суттєво збільшилися в порівнянні з 2012 роком на суму 34776,8 млн. грн.

Проте у 2014 р. найбільшу питому вагу займають видатки Міністерства соціальної політики України – у сумі 92 996 137,00 тис. грн., що складає 20,1% від усіх видатків передбачених на 2014 рік.

Слід зазначити, що досить суттєве значення мають видатки таких міністерств:

- Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (5,8%);
- Міністерство енергетики та вугільної промисловості України (4,2%);
- Міністерство внутрішніх справ України (4,1%);
- Міністерство оборони України (3,4%);
- Міністерство охорони здоров'я України (2,2%).

Також, можемо відмітити, що більша частина видатків, передбачених на 2014 рік, а саме 58% не входять до видатків конкретних міністерств, що може означати нераціональний розподіл державних видатків, а також нецільове витрачання бюджетних коштів.

Структура видатків за відомчою класифікацією характеризується низкою вад та суперечностей, які погіршують соціально-економічне становище держави та створюють бар'єри для економічного зростання. Зокрема, неефективність механізмів розподілу та витрачання бюджетних коштів призводить до недофінансування важливих державних завдань, надмірний обсяг видатків провокує фіска-

лізацію податкової системи та нераціональну боргову політику.

До проблем системи державних видатків України сьогодні належать наступні.

1. Надмірна фіскальна орієнтація податкової системи. Надто високі видатки бюджету призводять до того, що податкова політика завжди буде орієнтована на вилучення фінансового ресурсу з корпоративного сектору.

2. Неефективна політика витрачання бюджетних коштів. Відсутність належного регулювання щодо витрачання коштів призводить до того, що досить часто трапляються випадки, коли на фоні затримок з фінансування захищених видатків бюджету окремі державні структури здійснюють закупівлю товарів розкоші.

3. Високий рівень корупції у сфері державних закупівель. Хронічна практика проведення тендерів з одним учасником та закупівлі товарів і послуг за завищеними цінами призводять до витрачання значного обсягу бюджетного ресурсу і збільшення частки тіньової економіки.

5. Відсутність ефективної системи контролю за витрачанням бюджетних коштів. Попри проведення реформ у системі державного контролю за витрачанням бюджетних коштів, кардинально поліпшити ситуацію не вдалося. Розширення компетенції Державної фінансової інспекції України та створення підрозділів внутрішнього аудиту не дало відчутного ефекту. Крім того, важливою проблемою контролюючих органів є відсутність взаємодії з громадським суспільством, а зокрема зі ЗМІ та громадськими організаціями, що здійснюють моніторинг витрачання бюджетних коштів.

Названі проблеми функціонування державних видатків України є досить значними й їх подолання потребує комплексного підходу. Як показує досвід, розширення сфери реформ призводить до зниження їх результативності. Виходячи з цього, у середньостроковій перспективі доцільною є концентрація ресурсів і уваги на подоланні низки найбільш важливих проблем і досягненні обмеженого переліку цілей. На наш погляд, головними пріоритетами мають стати наступні:

Таблиця 1

Структура видатків державного бюджету України за 2011-2014 роки

№ п/п	Найменування згідно з відомчою класифікацією видатків	Роки							
		2011, млн. грн.	питома вага%	2012, млн. грн.	питома вага, %	2013, млн. грн.	питома вага, %	2014, млн. грн.	питома вага, %
1.	Міністерство фінансів України	126397,3	37,4%	147651,9	40,8%	137223,2	32,7%	1749066,8	0,4%
2.	Міністерство соціальної політики України	62 800,2	18,6%	53 872,4	14,9%	88 639,2	21,1%	92996137,0	20,1%
3.	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України	20 611,6	6,1%	21 773,9	6,0%	24304,4	5,8%	26763653,5	5,8%
4.	Міністерство оборони України	13 688,8	4,1%	17 402,2	4,8%	15 315,1	3,6%	15632221,5	3,4%
5.	Міністерство внутрішніх справ України	13 858,4	4,1%	14 434,6	4,0%	16 059,7	3,8%	19064322,7	4,1%
6.	Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	8 803,0	2,6%	10 062,2	2,8%	15 651,3	3,7%	19367979,1	4,2%
7.	Міністерство охорони здоров'я України	8 273,1	2,5%	9 878,7	2,7%	10 001,8	2,4%	10083900,7	2,2%
8.	Міністерство аграрної політики та продовольства України	11 589,8	3,4%	12 046,4	3,3%	8 721,2	2,1%	8511173,10	1,8%
9.	Інші видатки	71 616,9	21,2%	74 463,6	20,6%	103 927,9	24,8%	268043273,9	58%
	Всього	337639,1	100,0%	361 585,9	100,0%	419 843,8	100,0%	462211728,3	100,0%

Розроблено автором за даними [7]

1. Подальше впровадження елементів ринкової моделі управління державними видатками. Наразі Україна запровадила лише окремі механізми ринкової (бізнесової) моделі управління державними фінансами, зокрема програмно-цільовий метод бюджетування, середньострокове бюджетне прогнозування, стратегічне планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів.

2. Перехід до середньострокового бюджетного планування. На першому етапі середньострокове планування має охоплювати інвестиційні видатки бюджету, які повинні групуватися у трирічні бюджетні програми. Такий механізм забезпечить безперервність бюджетного фінансування довготермінових інвестиційних проектів та покращить прогнозованість видатків бюджету.

3. Раціоналізація та упорядкування системи соціальних видатків. Система пільг, субсидій та соціальних виплат має бути спрямована лише на підтримку категорій громадян з низькими доходами. Крім того, необхідно зосередити увагу на перегляді методики визначення й розрахунку розміру соціальних стандартів з тим, щоб вони відповідали реальним показникам.

4. Перехід від щорічного звітування про виконання державного бюджету до щорічного звітування про ефективність управління ресурсами системи державних видатків, а також бюджетними коштами, що спрямовані державою на підтримку економіки у формі наданих податкових пільг та стимулів.

5. Основною проблемою є необхідність подальшого розвитку програмно-цільового методу в напрямі оптимізації бюджетних програм, що обумовлено потребою в перегляді бюджетних програм та уточненні їх результативних показників з урахуванням результатів адміністративної реформи, а також посилення аналітичності та інформативності результативних показників щодо досягнення конкретних результатів реалізації державної політики у галузях економіки. Удосконалення застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі має бути спрямовано на забезпечення кількісного вираження очікуваних результатів виконання бюджетних програм, що сприятиме більш якісній

оцінці ефективності різних програм і відбору тих, які матимуть максимальну ефективність за мінімальних витрат.

6. Стратегічне планування на рівні міністерств, інших головних розпорядників бюджетних коштів. Метою розвитку цієї складової є впровадження системи стратегічного планування на рівні міністерств, інших головних розпорядників бюджетних коштів, орієнтованої на забезпечення взаємозв'язку планування діяльності та бюджетного планування, ефективне та прозоре використання бюджетних коштів та на цій основі підвищення ефективності державного управління і пришвидшення економічних перетворень.

Система планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів потребує здійснення подальших заходів, зокрема в частині завершення формування відповідної нормативно-правової бази та забезпечення імплементації стратегічного планування в діяльності органів влади.

Висновки і пропозиції. Доцільно зробити висновок, що комплексне реформування сфери видатків державного бюджету має забезпечити послідовне впровадження стратегічного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, посилення взаємозв'язку такого планування із бюджетним плануванням, розвиток середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу з одночасним узгодженням цих складових між собою. Такий підхід забезпечить:

- ефективне управління видатками державного бюджету;
- концентрацію фінансових ресурсів на виконанні першочергових завдань державної економічної політики;
- прискорення економічних перетворень у відповідних сферах та створення належних передумов для задоволення потреб суспільства.

Отже, удосконалення системи бюджетних видатків є об'єктивно необхідною умовою та підґрунтям реалізації комплексу економічних реформ в країні. При цьому структура видатків має відзеркалювати стратегію трансформації економічних відносин і базуватися на оцінці впливу державних рішень на майбутній розвиток країни.

Список літератури:

1. Бюджетна система: навч. посіб. / Н. Д. Чала, Л. В. Лазоренко. – К.: Знання, 2010. – 223 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uchebnikonline.ru>
2. Федосов В. М. Бюджетна система: навч. посіб. / за ред. Федосова В. М., Юрія С.І. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 871 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws>
3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>
4. Основні характеристики проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» Інститут бюджету та соціально економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
5. Основні характеристики Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» Інститут бюджету та соціально економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
6. Офіційний сайт Рахункової палати України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

Петричко М.М., Линтур И.В.
Мукачевский государственный университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РАСХОДОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы функционирования расходов государственного бюджета. Проанализирована структура расходов государственного бюджета по ведомственной классификации. Определены преимущества и недостатки действующей системы функционирования расходов государственного бюджета Украины. Рассмотрены причины неэффективного использования бюджетных ресурсов. Обоснованно ключевые направления совершенствования системы расходов государственного бюджета в современных условиях.

Ключевые слова: бюджет, государственный бюджет, расходы, классификация, программно-целевой метод.

Petrychko M.M., Lintur I.V.
Mukachevo State University

THEORETICAL FOUNDATIONS OF OPERATION OF STATE BUDGET EXPENDITURES IN MODERN CONDITIONS

Summary

The theoretical issue of operation of state budget expenditures is investigated. The structure of state budget expenditures is analyzed according to departmental classification. Advantages and disadvantages of the current system of operation of state budget expenditures of Ukraine are determined. Causes of inefficient use of resources are studied. Key areas of improving the system of state budget in modern conditions are proved.

Keywords: budget, state budget, expenditures classification, program and target method.

УДК 336.717.1(477)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Погореленко Н. П., Тертична К.С.
Харківський інститут банківської справи
Української академії банківської справи Національного банку України

У статті представлено теоретичні основи функціонування платіжної системи України, здійснено класифікацію платіжних систем, проведено аналіз показників сучасного стану платіжної системи України та визначено перспективи її розвитку за рахунок заходів, направлених на розширення безготівкових форм розрахунків і забезпечення подальшого розвитку Системи електронних платежів та Національної системи масових електронних платежів.

Ключові слова: платіжна система, платіжні інструменти, електронні платежі, банк, система електронних платежів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, після важкої економічної глобальної кризи, наявних ризиків нестабільної політичної та економічної ситуації до банківської системи України ставляться підвищені вимоги щодо безпеки, стабільності та сталого розвитку. Однією із ланок, що вимагає підвищеної уваги є платіжні системи країни. Незважаючи на успішність функціонування внутрішньодержавних платіжних систем, постає більш складне завдання – покращення та постійна модифікація використовуваних систем. Не варто зупинятися і на використанні виключно зарубіжних платіжних систем, оскільки це може призвести до додаткової залежності від тієї чи іншої фінансової структури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку питань функціонування платіжної системи України зробили вітчизняні вчені-економісти Б.П. Адамик [4], М. В. Борщ [12], З.М. Васильченко [10], Н. А. Єрохіна [5], Н. О.Коваль [12], В. Кравець [6], Н. Лапко [9], С. Пиріг [7] та ін.

Але в їх працях досліджуються або окремі елементи функціонування платіжних систем, або дія цих систем на певних етапах економічного розвитку. З огляду на це, дослідження сучасного стану платіжної системи України та перспектив її розвитку є досить актуальним.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування особливостей функціонування платіжної системи України, її сучасного стану та визначення перспектив розвитку у посткризових умовах.

Основний матеріал дослідження. Платіжна система є визначальною складовою національної економіки, центральною ланкою фінансово-банківської системи. Як показує досвід розвинутих країн, раціональна організація платіжної системи сприяє вдосконаленню грошово-кредитних відносин, ефективному функціонуванню фінансової сфери в цілому, забезпеченню ефективного функціонування національного господарства, а також здійсненню міждержавних валютних розрахунків [1, с. 87–90].